

Braziliýa dünýäniň klimatyny halas edýärmi?

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Braziliýa dünýäniň klimatyny halas edýärmi? BRAZILIÝA DÜNYÄNIŇ KLIMATYNY HALAS EDÝÄRMI?

Amazonka deltasyň zähmetkeş garyplarynyň dünýäsinden dünýäni halas etmek üçin dyrjaşýan Da Silwa salam bolsun. Amazonka deltasy dünýäni halas etmek üçin ilkinji gorag halkasydyr.

Lula da Silwanyň meýilnamasy gün geçdigisaýy ýok edilýän tokaýlaryň bitewiliginı gorap saklamagy maksat edinýär / Fotosurat: Reuters

Üçünji gezek prezident köşgüne dolanyp gelen Braziliýanyň döwlet ýolbaşçysy Lula da Silwa tebigy gurşawyň goragcysy hökmünde hem giňden tanalýar.

Onuň daşky gurşaw boýunça alyp barýan syýasaty we ýönelmeleri bioköpdürliliğiň goralyп saklamagy bilen birlikde klimat ylalaşyklaryny we global maýlama garşıy göreşi goldaýar.

Lula da Silwa adam durmuşyna howp salýan howply klimat üýtgeşmelerine garşıy göreş bilen baglanychklykda ahlak güýjüne öwrüldi.

Amazonka tokaýlary üçin ol ýerdäki sferalaýyn bidüzgüncilikleri we aýratynam tokaýszlaşdyrmagy duruzmaga gönükdirilen soňky berk meýilnamasy sesleri katastrofa bolup eşdilýän ölüm howply netijeler bilen howp abandyrýan ykdysady garaňkylygyň ortasynda şamçyrag bolup geldi.

Ynançsyzlar gözlerini Kanada dikmeli we tüssesi Amerikanyň jümmüşlerini-de kör edip barýan ýangynlary yzarlamaly.

Eýsem Amazonka tokaýlaryny halas etmegiň umuman alanda planetamyň klimatyna nähili täsiri bolar?

Amazonka 5,5 km²-a golaý meýdany tutýan ýagyş tokaýydyr. Tokaýlaryň 60%-I Braziliýada bolup, Günorta Amerika yklymynda sekiz ýurda ýaýylip ýatyr. Meýdanynyň uludygy sebäpli tebigaty öwrenijiler dünýäniň iň uly tokaýy bolandygy üçin kislorod çykarýan gotosinteze prosesinden ýaňa oňa «dünýäniň öýkeni» hökmünde baha berilýär.

Amazonka tokaýlary görnüsü 16 müňe golaýlaýan 390 milliarda golaý dürlü-dürlü agajy öz içine alýar we bular ýer ýüzünde galan tokaýlaryň ýarysyndan gowragyny tutýar.

Amazonka tokaýlarynda elliden gowrak etniki topara degişli 30 milliondan gowrak adam ýasaýar.

Ýerli halklar ilatyň dokuz prosentini tutýar we daşarky dünýäden üzñe durmuşda ýasaýar.

Lula da Silwanyň meýilnamasy gün geçdigisaýy ýok edilýän tokaýlaryň bitewiligini gorap saklamagy maksat edinýär.

Beýan edilişine görä bu meýilnama ygtyýarly ýolbaşçylaryň sferalaýyn howplary haýal etmän anyklap, bulara jogap berilmegi we ýerli çäklerinde bikanun ýer açma okkupasiýasyna, magdan çykarma işlerine, ağaç çapyşlyga we bikanun awçylyga garşy göreşmek üçin emeli hemralar arkaly gözegçilik ýola goýlar. Da Silwanyň meýilnamasy durmuşa howp salýan klimat howplarynyň eýmençligini ikelläp goldaýanlar üçin nämüçin hoş habar?

Gysgaça aýdanda, haýsydyr bir şübheli çemeleşme bolmazdan meselä yzdan garap bolar. Çünkü bu meýilnama durmuşa geçirilse, aýratynam tokaýlaryň barlygy esasan iki zada baglylygyndan ýaramazlaşýan klimatyň gowulaşmagynda oňyn öñegidişlik döredip biler.

Birinjisi, global maýlama, ikinjisi ýagyş meselesi.

Amazonka tokaýlary global maýlamanyň baş sebäbi bolan karbondioksiti özüne sorup alýar we ýyllyk 150 milliard tonna agramdaky zyýanly gazlaryň iň uly soruwy meýdany bolup durýar.

«Associated Press» (AP)habarlar gullugy iýun aýynyn birinji hepdesinde howadaky karbondioksitiň deňi-taýy bolmadyk görnüşde artyşy hakda maglumatnama taýýarlady.

Şonsuzam onuň derejesi bir milliondan 424 parça ýetipdi we bu 2016-njy we 2019-njy ýyllardan soňky iň uly ýyllyk artyşlaryň biridi. Bu görkeziji artyberse, aýratynam Amanzonka tokaýlarynyň ýok edilmegi dowam ediberse, mawy planetamyzyň geljekki ykbalynyň nähili-neneňsi boljakdygyny häzirden çaklabermeli bolýar.

Bu tokaýlar bilen baglanyşykly ikinji heýjanlandyryjy we howply zat – ýagyş tokaýlarynyň üstündäki uly täsirleridir. Ýakyn taryhda «Nature» žurnaly Londonyň Lids uniwersitetiniň professory Kallum Smitiň geçiren barlagyny çap etdi.

Bu barlag soňky on ýyllyklarda emeli hemradan alynan suratlar arkaly tropiki sebitlerse tokaýszlaşdyrma artdygyça ýagış ýagmagyň seýrekleşendigini subut edýär.

Ýagış tokaýlarynyň ýok bolmagyna degişli futuristik gorky we yzyndan ýuze çykan gorkunç guraklyk weýran bolan tokaýlaryň giň meýdanlar restawrasiýa edilen ýagdaýynda ýagyşdaky pese gaçyşlygy duruzmagyň mümkindigini görkezýär.

Eýsem adam durmuşy bilen dünýäni gurşap duran tokaýlaryň barlygynyň arasynda düýpli baglanyşyk barmyka?

BMG-nyň Azyk we Ekerancylyk guramasynyň (FAO) dünýädäki tokaýlaryň hasam azalýan döwründe agaçlaryň adamlara berýän goragynyň möçberini görkezmek üçin her ýylyň 21-nji martyny Tokaýlary goramagyň Halkara gününü «Adam saglygy tokaýlaryň saglygyndadır» şygary bilen garşylamaga iterenem, ine, şu meseledir.

BMG-dan alynan statistiki maglumatlar 2000-nji ýıldan bări sferalaýyn ýagdaý üçin ykdysady düşewünt gözlegine esaslanýan dünýäniň 104 million gektardan gowrak tokaýyny ýitirendigini görkezýär.

Palma ýagy we soýa nohudý ýaly daneli önumleriň önümçiliği ýada maldarçylyk we pürs industriýasynyň yzynda ylgap (klimat üýtgesmesini möwqedip, biodürliliği ýok edýänem bolsa) tokaýlary ilik-duwme sökýärler.

Emma obýektiwligi talap edýän bir sorag alamaty bar:

Tokaýszlaşma prosesinden kim jogapkär?

Da Silwanyň tebigata zyýan ýetirilmeginiň öňüni almak üçin guran federal polisiýa edarasynyň işleýän Braziliýasymy?

Ýa-da tebigatdaky üýtgesmeler bilen ýüzleşmek üçin garyp-gasarlara we mätäçlere kömek etmek ady bilen her ýyl bir milliard dollar bermäge söz berýän (we beren sözleriniň birinem ýerine ýetirmeyän) uly global ykdysady güýçlermi?

Global ykdysady güýçler Amazonka sebitlerinde ýasaýan garyp halka tokaýszlaşmakdan başga hiç zat berenok.

BMG-nyň Abu-Dabide geçirilen Klimat üýtgesmesi konferensiýasy COP-28-den birnäçe aý uzakda, ahlak biwepalygy halkara ýagdaýda häzirem aýdanyny etdirýär.

Syýasy liderleri başagaý edýän bolsa dünýäni dolandyrma gönükdiren ykdysady bassaşlyk we tebigaty göwünleriniň isleýisi ýaly ulanmak.

Da Silwanyň tokaýlary goramaga eden batly çagyryşlaryndan soň ýedi uly senagatçynyň ýekesiniň öñe çykyp, oňa minnetdarlyk

bildirmezligi, goldamazlygy we onuň meýilnamasyny goldaýandyklaryny aýtmazlygy täsindir.

«New York Times» gazeti ýakynda Demirgazyk ýarymşarynda buzsuz tomusyň boljakdygyny habar berýär. Şolsa sanda aýratynam Amerikanyň orta günbatarynda we demirgazyk-gündogar Hytaýda däneli ösümlilikleriň hasyly azalar. Bu bolsa global azyk howpsuzlygyna ullakan howpyň abanýandygyny aňladýar.

Amazonka deltasyň zähmetkeş garyplarynyň dünýäsinden dünýäni halas etmek üçin dyrjaşýan Da Silwa salam bolsun. Amazonka deltasy dünýäni halas etmek üçin ilkinji gorag halkasydyr.

Emile AMIN,

derñeýji-žurnalist.

Ýekşenbe, 11.06.2023 ý. Publisistika